

* نام کتاب: *ایدئولوژی و اتوپیا*

* مؤلف / مترجم: کارل مانهایم / فریبرز مجیدی

* ناشر: سمت

* نوبت و محل چاپ: تهران، اول

* سال نشر: ۱۳۸۰

۲- ایدئولوژی و اتوپیا

کتاب *ایدئولوژی و اتوپیا*، نوشته کارل مانهایم از جمله کتب مرجع و فرعی در درس جامعه‌شناسی شناخت (معرفتی)، جامعه‌شناسی سیاست و جامعه‌شناسی علم در مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد و دکترا است. از جمله کتب مشابه می‌توان موارد ذیل را بر شمرد:

منوچهر محسنی	- جامعه‌شناسی علم
محمد توکل	- جامعه‌شناسی علم
آشتیانی	- جامعه‌شناسی معرفت
مولکانی / کچوئیان	- جامعه‌شناسی معرفت و علم
پیتر برگر و توماس لاکمان	- ساختار اجتماعی و واقعیت
لوکاچ	- تاریخ و آگاهی طبقاتی

الف) بررسی شکلی

ترجمه اثر روان است لیکن به دلیل سنگینی خود اثر، ترجمه هنوز سنگینی خود را دارد. حروف نگاری، صفحه آرایی، صحافی اثر مناسب است و منبعی قابل ارائه در دوره‌های کارشناسی ارشد و دکترا است. این اثر، قبلاً در سال ۱۳۵۵، توسط انتشارات دانشگاه تهران چاپ شده است. در چاپ اخیر مترجم در ترجمه اثر تجدید نظر اساسی کرده و در زمینه معادل‌های اصطلاح‌های فنی و تخصصی تغییرات لازم را داده است. برخی اغلاط حروف‌نگاری و ویرایشی در اثر به چشم می‌خورد، از جمله: در صفحه ۱۶ آمده است «حتی آن اندیشمندان اجتماعی هم که پیشبرد تنها از ایشان انتظار می‌رفت»، ص ۱۳ اسطوره‌های قدسیت یافته، ص ۱۳ ژاپون ← ژاپن، در صفحه ۲۰ «جبر علمی» که باید جبر علی باشد.^۱

ب) بررسی محتوایی

با توجه به اینکه این کتاب اثر یکی از بنیانگذاران اصلی این رشته (جامعه‌شناسی معرفت) است، برخی از اصطلاح‌ها برای اولین بار در کتاب تعریف شده است. در مواردی از معادل‌های رایج استفاده شده و در موارد معدودی نیز اساساً معادل سازی شده است. در برخی معادل‌سازی‌ها لازم است بازنگری به عمل آید و از ترجمه‌ها و معادل‌های رایج استفاده شود. در صفحه ۴۰، معادل کلمه *evaluation* «فعل گرایانه» آمده است که ترجمه صحیح آن «ارزیابی» است. صفحه ۴۴، *Mythology* «اساطیر» ترجمه شده که بهتر است «شناخت اساطیری یا اسطوره شناسی» *Individualization* «شهرسازی» ترجمه شود که معادل مناسب آن «فردیت» است. و ترجمه نکردن فارسی برخی عبارت‌ها و اصطلاح‌ها، هم‌چون: «تصور اپیستمولوژیک» که می‌توان به جای آن «تصور معرفت‌شناسی» به کار برد یا «اتنولوژیک»، در صفحه ۱۱۷، که می‌توان آن را «هستی‌شناختی» ترجمه نمود و به همین گونه، واژه‌های «نولوژیک» (ص ۱۱۷) و ... در صفحه ۱۱۸، *doctorinaire*

---

1. determinism

«نظریه پردازی» ترجمه شده که معادل خوبی نیست. در صفحه ۱۳۴، معادل فارسی *frames of reference*، «مبناهای داوری» آمده است که ترجمه‌ای غیر تخصصی بوده و ترجمه صحیح آن «چارچوب‌های ارجاعی» می‌باشد.

در صفحه ۱۷۵ و ۱۷۶ ترجمه «عقل‌گرایی» برای *intellectualism* ترجمه نامناسبی است؛ خصوصاً با توجه به اینکه این ترجمه برای واژه *rationalism* که در همین کتاب هم آمده به‌کار برده شده است.

ترجمه *Humanism* به «انسان دوستی» در صفحه ۲۰۵، ترجمه‌ای کاملاً غلط و غیر تخصصی و حتی گمراه‌کننده است. از جمله مواردی این چنین در اثر، باز هم دیده می‌شود. مقدمه لوئی ورت مترجم نسخه آلمانی به انگلیسی تا حدی به تفهیم موضوع کمک می‌کند. مقدمه ۶۰ صفحه‌ای نویسنده به عنوان طرح مسئله و رویکرد مقدماتی مفید است و تعریف مفاهیم در فصل دوم و طبقه‌بندی بحث‌ها و عناوین فرعی به درک مطلب کمک می‌نماید. این اثر، اثری کلاسیک و مبنا در جامعه‌شناسی معرفت است. اثر جامعیت محتوایی ندارد؛ زیرا نویسنده با توجه به اهداف خود به عنوان یکی از بنیانگذاران جامعه‌شناسی معرفت به طرح دو مفهوم اساسی ایدئولوژی و اتوپیا پرداخته است. لذا، این کتاب به تنهایی برای درس جامعه‌شناسی معرفت کفایت نمی‌کند ولی به عنوان یک اثر فرعی، مرجعی ضروری است. با توجه به اینکه اثر حوزه‌ای را باز می‌کند به نام جامعه‌شناسی معرفت، عنوان آن با محتوا انطباق ندارد. عنوان در واقع دو نوع اندیشه را بیان می‌کند که رویکرد جامعه‌شناسی شناخت در مورد آن اعمال شده است. اما محتویات با فهرست به‌خوبی انطباق دارد.

این متن در زمان تألیف و انتشار سرآغاز یک رویکرد در حوزه علمی بوده است و اگر محتوای آن با نظریه‌های امروز، مقایسه‌شود سر منشا بسیاری از نظریه‌ها در آن یافت می‌شود. اثر به اعتبار آنکه، کتابی در حوزه جامعه‌شناسی شناخت و دانش می‌باشد، نسبی‌گرایی را وارد حوزه معرفت می‌کند. طرح ایده نسبت‌گرایی در مقابل نسبی‌گرایی شکاکانه، نوآوری‌های نظری داشته است.

کتاب در کل بحث از: سنت، دین و تفکر دینی، نگاهی نادرست، منسوخ و بی‌اعتبار دارد. در صفحه ۴۴ تحلیلی غلط از مسئله تحریم ربا خواری دارد. البته

این روبه رویی از سرخصومت و یا سیاست غلط و غیر منصفانه انجام نمی‌گیرد بلکه ناشی از سرشت تفکر مؤلف، یعنی؛ تجدد است. البته تمام این نقدها متوجه مسیحیت و کلیسا است. اما، چون دراکثر موارد بیان عام است، می‌تواند متوجه مصادیق مشابه شود.

نظم منطقی و انسجام مطالب در هر فصل بسیار بالا است و مانهایم کل منابع موجود در دوره خویش را، که با موضوع ایدئولوژی اتوییا و جامعه‌شناسی معرفت مرتبط شده، مورد استفاده قرار داده و به طور مفصل به ذکر آن منابع پرداخته است. وی با طرح ایده روشنفکران آزاد، می‌کوشد چشم اندازهای گوناگون دوران خویش را به صورت ترکیبی، برای حل مسائل سیاسی آن عصر، مورد استفاده قرار دهد. جهت‌گیری فلسفی و جامعه‌شناسی مانهایم از اندیشه‌های مارکسیستی متأثر است و به اعتبار چپ بودن آشکارا نافی دین در تمامیت آن است.

ترجمه کامل است و مترجم سعی در حفظ امانت در ترجمه داشته که قابل تقدیر است و تاجایی که همین امانت‌داری به متن نیز، مشکلاتی را در ترجمه به وجود آورده است ولی در کل ترجمه روانی است و امانت در آن به خوبی رعایت شده است.

در موارد معدودی، اصلاً معادلی ارائه نشده است یا حتی لفظ لاتین اصطلاح نیز، علی‌رغم تازگی، درپانوشت آورده نشده (مثل نولوژی).

پیشنهادها

- معادل سازی‌های اصطلاح‌های تخصصی مورد تجدید نظر قرار گیرد.
- بهتر است ویرایش ادبی و تخصصی صورت گیرد زیرا به روانی و رسایی کتاب می‌افزاید و ازسنگینی اثر می‌کاهد.